

KONSTANTIN
PRESLAVSKY
UNIVERSITY
SHUMEN

*ШУМЕНСКИ
УНИВЕРСИТЕТ
“ЕПИСКОП
КОНСТАНТИН
ПРЕСЛАВСКИ”*

**ПЕДАГОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „МУЗИКАЛНА ЕСТЕТИКА,
МУЗИКАЛНО ВЪЗПИТАНИЕ И ИЗПЪЛНИТЕЛСТВО”**

АННА НИКОЛАЕВА ПАНЧЕВА-ГЕОРГИЕВА

**ОБРАЗОВАТЕЛНИЯТ ПОТЕНЦИАЛ НА МУЗИКАЛНОТО
ИЗКУСТВО ЗА ФОРМИРАНЕ НА ХУДОЖЕСТВЕНО-
ИЗПЪЛНИТЕЛСКА КУЛТУРА У БЪДЕЩИТЕ УЧИТЕЛИ
ПО МУЗИКА**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд
за присъждане на образователна и научна степен „доктор“
Област на висше образование: 1. Педагогически науки
Професионално направление: 1.3. Педагогика на обучението по...
Докторска програма: „Методика на обучението по музика“

**Научен ръководител:
доц. д-р Янна Павлова Рускова**

**ШУМЕН
2022**

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита на разширен съвет на катедра „Музикална естетика, музикално възпитание и изпълнителство“ при Педагогическия факултет на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“.

Предложеният труд се състои от увод, три глави, заключение, библиография, 9 приложения; с общ обем 248 страници: 201 страници – основен текст-изложение, 10 страници – библиография, 34 страници – приложения. В рамките на основния текст-изложение са включени 99 фигури, 35 таблици. Библиографията включва 159 източника: 108 – на кирилица, 24 – на латиница, 27 – интернет-адреси.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на
от часа в зала на Педагогическия факултет.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В **УВОДА** на настоящия дисертационен труд се разкрива актуалността на проблема за формиране на художествено-изпълнителска култура у бъдещите учители по музика, като изключително важен в тяхната професионална подготовка, осигуряващ тяхната успешна бъдеща професионална дейност, утвърждаване и професионално развитие.

Работата на музикалния педагог се отличава с интегративност, характеризира се с педагогическа и музикално-изпълнителска насоченост. Именно музикално-изпълнителският процес осигурява условия да се осъществи взаимодействието с и приобщаването на обучаваните към музикалното изкуство; дава възможност за разкриване, осмисляне на съдържанието на музикалните произведения; стимулира разкриването, развитието и реализирането на творческия им потенциал; насочва към развитие на изпълнителските знания, умения и компетентности.

Това поставя на преден план въпроса за подготовка на млади специалисти, които имат отношение и мотивация, притежават необходимите знания, умения, компетентности, имат аналитични способности, насочващи към саморазвитие и самоусъвършенстване. Извеждането на тези характеристики детерминира необходимостта от формиране на художествено-изпълнителска култура на студентите – бъдещи учители по музика в процеса на тяхното образование.

В научната литература разработването на изследвания проблем присъства от сравнително скоро време. Липсва конкретно и точно формулирано определение за същността, структурата, процеса на развитие и формиране на художествено-изпълнителската култура. Няма цялостна разработка, включваща диагностициране на нивото на формирана художествено-

изпълнителска култура у студентите, както и ясно конкретизирани насоки, свързани с усъвършенстването на този процес.

Всичко това дава основание да се приеме, че изследването на проблема – теоретично и емпирично, проведено в настоящия труд и извеждането на насоки за оптимизиране процеса на формиране на художествено-изпълнителска култура в етапа на професионалното музикално-педагогическо образование на студентите – бъдещи учители по музика, ще допринесе за качеството на цялостната им професионална подготовка, ще осигури усъвършенстване и повишаване на ефективността на образователния процес.

В ПЪРВА ГЛАВА се изследва и анализира съвременна теоретична литература, свързана с проблема за художествено-изпълнителската култура. Обосновават се и се извеждат характеристика, същност, структура, особености на структуроопределящи понятия, свързани с нейната същност, развитие и формиране. В резултат на анализа на различните теоретични подходи се утвърждава научно обоснованото разбиране за значимостта на художествено-изпълнителската култура в профила на учителя по музика, в образователния процес на подготовка на бъдещите професионалисти, за реализирането и утвърждаването на музикалния педагог.

В първи параграф се изяснява значението и същността на понятието култура. Представят се различни изследвания и подходи, свързани със същността, компонентите, значението и специфичните особености на изпълнителството като цяло и на художествено-изпълнителската култура на автори като Э. Абдулин и Е. Николаева, Л. Арчажникова, Л. Файзрахманова, И. Рахимбаева, Р. Шамаева, Н. Мигунова, И. Кобозева, Т. Янкова, Ц. Андреева, Н. Кук, Д. Кликщайн и др. Разкрива се и се акцентира на значимостта на творческата страна на изпълнителския процес за пресъздаване на художественото съдържанието на музикалното произведение.

Обобщаващи са два подхода при разглеждане на същността на художествено-изпълнителската култура – ниво на качеството на дейност и интегрално свойство на личността.

Авторите са единодушни, че изпълнителската дейност е от съществено значение и заема централно място в работата на учителя по музика, а формирането на художествено-изпълнителска култура е задължителна цел в професионалната подготовка на бъдещите учители по музика и детерминира успешната им музикално-педагогическа дейност.

Обобщава се и се извежда модел на художествено-изпълнителската култура, обединяващ всички гледни точки:

- ✓ професионални знания, умения, компетентности;
- ✓ отношение, мотивация за изпълнителска дейност;
- ✓ самооценка на собствената дейност.

В **параграф 2** се изясняват същността и съдържанието на понятията компетентност и професионална компетентност в контекста на изследвания в дисертацията проблем. Аргументират се същността, структурата и особеностите на музикално-изпълнителската, диригентската, музиковедческата компетентности, имащи отношение за развитието и формирането на художествено-изпълнителска култура на бъдещите учители по музика. На основа на представените изследвания, във връзка с музикално-изпълнителската компетентност, се разкрива нейното основополагащо място в процеса на формиране на художествено-изпълнителска култура. За целите на настоящото изследване се извежда структурата на изпълнителската компетентност, включваща три компонента – личностен, когнитивно-дейностен, рефлексивен. В модела на диригентската компетентност на подготвяните специалисти се включват три компетентности – концептуална, процесуална, изпълнителска. Структурата на музиковедческата компетентност включва ключови и професионални компетентности със съответните им характеристики. Предвид съдържанието на учебните програми по музика са изведени и представени базови компоненти на музиковедческата компетентност.

Като аргументиран за провеждане на настоящото изследване компонент на художествено-изпълнителската култура **параграф 3** разглежда самооценката – същност, структура, функции, видове, характеристика. Обобщава се твърдението, че: тя е съществен компонент на личността; важен елемент за

процеса на музикално-изпълнителската дейност; най-оптимално е действието на адекватната и висока самооценка за развитието и дейността на личността; нивото на самооценка детерминира процеса на формиране на художествено-изпълнителска култура.

Параграф 4 разглежда теоретична литература, насочена към изясняване на същността на отношението и мотивацията като структурни компоненти на художествено-изпълнителската култура. Отношението се разбира като форма на изявяване на художествената насоченост на личността, има определящо и решаващо значение за взаимодействието с музикалното изкуство. Анализът на изследванията, свързани с мотивацията, дава основание да се направи извода, че определящ, важен фактор за дейността на бъдещите учители по музика има автономната мотивация.

Като обобщение в **параграф 5** се извежда разбирането за художествено-изпълнителската култура като многокомпонентно и обединяващо понятие. Нейното формиране при подготовката на бъдещите учители по музика е динамичен процес, който търпи развитие и корекции; резултат е от личностното отношение към тази дейност; насочен е към търсене, усвояване, развитие на личностни и професионални качества (знания, умения, компетентности, ценности), не само в образователния етап на подготовка на бъдещите професионалисти, но и в тяхната самостоятелна работа. Интегративната дейност на бъдещите музикални педагози изисква висока степен на формирана художествено-изпълнителска култура. Присъствието на музикалното изкуство в целия образователен етап на подготовка на студентите определя и дава възможност за формиране на високо ниво на формирана художествено-изпълнителска култура (която от своя страна е определяща за процеса на взаимодействие с музикалното изкуство). Високата степен на формирана художествено-изпълнителска култура се явява показател за

цялостното отношение и готовност на студентите за бъдещата музикално-педагогическа дейност, за желанието им за развитие, усъвършенстване и реализация.

Процесът на формиране на художествено-изпълнителска култура в образователния етап, нейното реализиране в бъдещата професионална дейност и резултатът от тази реализация представляват един непрекъснат процес, който се представя чрез следната схема:

Фиг. № 1: Процес на формиране на художествено-изпълнителска култура

ВТОРА ГЛАВА

Проучената и анализирана теоретична литература, свързана с художествено-изпълнителската култура, дава възможност да се изведат теоретичната постановка, организацията и методиката на настоящото изследване.

Определят се цел, обект, предмет, хипотеза, задачи.

Цел на настоящето изследване е проучване на спецификата на художествено-изпълнителската култура на бъдещите учители по музика и нейното формиране под влиянието на музикалното изкуство в музикално-образователния процес.

Обект на изследването е процесът на формиране на художествено-изпълнителска култура на студентите от специалност „Педагогика на обучението по музика“ при Педагогическия факултет на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“.

Предмет на изследването са специфичните особености на структурата, характеристиката и определяне нивото на формирана художествено-изпълнителска култура на студентите – бъдещи учители по музика.

Съобразно с поставените цел, обект и предмет на изследването се извежда следната **хипотеза**:

Предполага се, че чрез разкриване на специфичните особености, характеристика и установяване степента на формирана художествено-изпълнителска култура, ще се определи нейното място в образователния процес на бъдещите учители по музика.

Така издигнатата хипотеза дава основание и се формулират следните конкретни предположения:

❖ Теоретико-методологичният анализ на концепциите за художествено-изпълнителската култура в литературата ще затвърди научно-обоснованото разбиране за неговото място,

необходимост и значение в образователния процес на бъдещите учители по музика;

❖ Чрез извеждане на структурата на художествено-изпълнителската култура, разкриването на нейната специфика и компоненти, ще се определят оптимални условия за нейното формиране у студентите по време на музикално-образователния процес;

❖ Изследването на художествено-изпълнителската култура на студентите ще определи характеристиката на различните нива, ще даде възможност да се покажат пътят и методите за тяхното коригиране и усъвършенстване в процеса на образованието.

За постигане на поставената цел и доказване на работната хипотеза в настоящото изследване ще бъдат решени следните

задачи:

1. Да се анализират и обобщят теоретическите основи на художествено-изпълнителската култура в съвременната литература, по отношение на нейните същност, характеристика, структура, диагностика;

2. Да се проведе емпирично изследване на художествено-изпълнителската култура на студентите от специалност „Педагогика на обучението по музика”, за да се анализират и изведат нейните особености, характеристики, нива;

3. Да се определят основни насоки за ефективна работа във връзка с развитието и формирането на художествено-изпълнителска култура на студентите от специалност „Педагогика на обучението по музика”.

Структурно-функционалният модел на изследването включва следните четири етапа: подготвителен (проблемно-аналитичен и концептуално-проектировъчен); експериментален (провеждане на изследването); аналитичен (анализ на получените резултати); заключителен (*Фиг. 2*).

ПОДГОТВИТЕЛЕН ЕТАП

Проблемно-аналитичен

Анализ на литература за изпълнителска култура:	Анализ на образователните потребности на личността:	Анализ на изискванията към подготвяния специалист – бъдещ учител по музика:
<ul style="list-style-type: none">✓ актуалност на проблема;✓ съдържание;✓ същност;✓ структура;✓ структуриращи понятия, компоненти;✓ условия за формиране.	<ul style="list-style-type: none">✓ професионална мотивация;✓ професионална насоченост, отношение;✓ професионална компетентност, свързана с педагогическата и музикално-изпълнителската дейност;✓ професионални знания, умения, компетентности;✓ способност за самооценка.	<ul style="list-style-type: none">✓ мотивация, отношение;✓ професионални знания, умения, компетентности, свързани с педагогическата и музикално-изпълнителската дейност;✓ личностни и професионални качества.

Концептуално-проектировъчен:

Определяне на цел, хипотеза, задачи на изследването;
Определяне на научни подходи и принципи на изследването;
Методология на изследването: избор и аргументация на методи, методики, инструментариум на изследването;
Обобщаване на характеризиралите проблема изследователски области и разработване на критериален апарат на изследването.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЕН ЕТАП

(провеждане на изследването):

Апробация на модела за изследване на художествено-изпълнителска култура;
Провеждане на диагностични процедури;
Статистическо обработване на получената емпирична информация;
Систематизиране на емпиричните данни съобразно приетите критерии, показатели и нива на разработената педагогическа диагностика.

АНАЛИТИЧЕН ЕТАП

(анализиране на получените резултати):

Представяне, анализ, обсъждане на получените резултати;
Разработване на модел с основни направления за усъвършенстване на процеса на формиране на изпълнителска култура.

ЗАКЛЮЧИТЕЛЕН ЕТАП:

Обобщение, оценка на изследването, изводи.

Фиг. № 2: Структурно-функционален модел на изследването на художествено-изпълнителската култура

Изследването е осъществено в Педагогическия факултет на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“ в периода 2017-2020 г. Включва общо 371 единици диагностически данни (от тестове и анкети), на 85 студенти от специалност „Педагогика на обучението по музика“, които са типични от педагогически аспект лица.

Основание за избора на методи и методики за настоящото изследване дават анализът на проучената литература и теоретичното моделиране на компонентите на художествено-изпълнителската култура в първа глава.

Авторите имат сходна позиция по отношение на същността на художествено-изпълнителската култура. Въпреки това, липсва изведена единна система за работа в тази насока – за определяне критерии и нива на формирана художествено-изпълнителска култура. Липсва такава и по отношение на работата във висшите училища. Това определя използването на единна авторска методика при реализиране на изследването.

За целта се аргументира и апробира модел за изследване на нивото на формирана художествено-изпълнителска култура на студентите – бъдещи музикални педагози. За емпирическото

изследване се използва следният инструментариум и съответни методики:

1. **Три диагностични теста** на В. Г. Касимов и В. И. Петрушин, модифициран вариант на доц. д-р Янна Рускова, за самооценка на отношението към музикално-изпълнителската, музикално-педагогическата и диригентската дейност.

2. **Един диагностичен тест** на В. И. Петрушин, авторски модифициран вариант, за самооценка на отношението към музиковедческата дейност.

За посочените четири теста се предлага **нов подход** (нова методика, различна от тази на автора) за изследване – *систематизиране на въпросите и отговорите в три сфери* – когнитивна, мотивационно-ценностна, операционална; определяне на *критерии, показатели и нива*, съобразно тези три сфери (представени в следващите таблици № 1 и 2); *количествена и качествена характеристика* (липсва при използване на оригиналните тестове) на студентите. За отнасянето на въпросите и отговорите към една от тези три сфери е изготвен тезаурус на дескрипторите (съдържащ понятия и категории, свързани с всяка сфера).

Кри-терий	Показатели
Когнитивен	<i>Познаване и разбиране</i> на същността, особеностите и изискванията на професията и дейностите, свързани с нея. <i>Познаване и разбиране</i> на основни дейности в професията. <i>Притежаване</i> на необходимите <i>знания, умения и компетентности</i> за успешна професионална дейност. <i>Самооценка</i> на личностни и професионални способности, ЗУК.

Мотивационно-ценностен	<p>Положително <i>отношение</i> към професия и дейностите свързани с нея – социална и лична значимост, материална и личностна ценност.</p> <p><i>Интерес, желание, необходимост, мотиви</i> за професия, професионална дейност, учене, развитие и саморазвитие.</p> <p><i>Убеденост във важността</i> на професионалното развитие и саморазвитие в процеса на обучение, <i>стремеж и намерение</i> за професионална творческа самоизява и успешност в обучението и бъдещата професия.</p> <p><i>Ценностна самооценка</i> на действия, на подходи за решаване на професионални задачи.</p> <p><i>Стремеж, желание</i> за одобрение и <i>подкрепа</i> от другите-състуденти, преподаватели, родители, приятели.</p>
Операционален	<p><i>Готовност</i> за творчество – намиране на нови начини, подходи, методи за работа, <i>стремеж</i> за изразяване на творчески способности.</p> <p>Реализиране на поставени <i>цели и планове</i> свързани с постигането им.</p> <p><i>Активност, отговорно отношение и отговорно изпълнение</i> на задачи и дейности за постигане на резултати и успех в професионалната дейност.</p> <p>Търсене и намиране на начини за <i>самоусъвършенстване и самореализация</i> – самоанализ, самоподготовка, самоконтрол, самооценка.</p>

Таблица № 1: Критерии и показатели за изследване на отношението на бъдещите учители по музика към основни професионални дейности

Ниво	Характеристика
ВИСОКО	<p><i>Наблюдава се при студенти, които имат:</i></p> <p>налична система от знания и овладени умения за изпълнение на професионалната дейност;</p> <p>ясна представа и план, направили са своя избор, имат положително отношение и оценка към своята бъдеща професия и дейност, свързана с нея;</p> <p>формирана мотивационно-ценностна сфера във връзка с образователния етап от своето развитие;</p> <p>ясна концепция за реализирането в професията и интерес към различни бъдещи възможности на професионална дейност;</p> <p>стремеж към всяка възможност за развитие на професионалните си качества и възможности, към самоусъвършенстване.</p>
СРЕДНО	<p><i>Проявява се при студенти, които:</i></p> <p>имат не достатъчно осмислени знания и притежават ограничени умения, свързани с бъдещата професия;</p> <p>не са планирали и нямат ясно изградена представа за същността на своята бъдеща професия;</p> <p>мотивационно-ценностната им система по отношение на бъдещата професионална дейност не е напълно изградена;</p> <p>нямат пълна убеденост, окончателна концепция и планове за професионалната си дейност в близко бъдеще;</p> <p>не са напълно убедени в необходимостта и не проявяват особен интерес към развитието на потенциалните си професионални възможности.</p>

НИСКО	<p><i>Установява се при студенти, които:</i></p> <p>имат ограничени знания, не проявяват умения, свързани с професионалната област; нямат представа за своята настояща и бъдеща професионална дейност; посочват, че за изборът им на професия често влияние е наложено от външни фактори;</p> <p>мотивационно-ценностната им система е слабо развита;</p> <p>нямат планове за бъдещото си професионално развитие;</p> <p>нямат концепция за своята реализация и развитие в бъдещата професия;</p> <p>не са заинтересовани, нямат стремеж за развитието на потенциалните сипрофесионални възможности.</p>
--------------	--

Таблица № 2: Характеристика на нивата на отношение на бъдещите учители по музика към основни професионални дейности

3. **Един авторски тест** за проверка на ниво на знания, умения и компетентности на студентите, във връзка с дисциплините от музикално-педагогическия цикъл (хоспитиране, текуща педагогическа практика, стажантска практика, методика на обучението по музика).

4. **Анкета за самооценка (Н. Алексеев)** на личностни и професионални качества на студентите, свързани с изпълнителската култура, **авторски модифициран вариант**.

5. **Събиране и анализиране на данни** – резултати от изпити, за ниво на ЗУК.

В обобщен вид критериално-оценъчната методическа система за изследване на художествено-изпълнителската култура на студентите е представена в следващата таблица (*Таблица № 3*):

Методика	Критериално-оценъчен инструментариум		
Четири теста за самоопределяне на отношение към определена дейност	критерий	показатели	ниво
	когнитивен	високо
			средно
			ниско
	Мотивационно-ценностен	високо
			средно
			ниско
	Операционален	високо
			средно
ниско			
	критерий		
Тест за определяне степен на ЗУК	Развити и формиранни знания, умения, компетентности свързани с музикално-педагогическия цикъл	високо	
средно			
ниско			
Анкета на В. Алексеев – самооценка на личностни и професионални качества	критерий	адекватност на самооценката	
	Ниво на знания, умения, компетентности; увереност в себе си; самостоятелност; целенасоченост за бъдещо развитие; самоорганизация; стремеж (интерес, желание, мотиви) към саморазвитие и творческа активност; познаване на себе си(лични и професионални качества); правилна преценка за професионалната подготовка.	Адекватна	
		Неадекватна-завишена	
		Неадекватна-занижена	
Данни за успеваемост	критерий	ниво	
	Оценки от изпити в процеса на обучение.	Слабо	
		Средно	
		Добро	
		Мн. добро	
Отлично			

Таблица № 3: Критериално-оценъчна методическа система за изследване на художествено-изпълнителската култура на бъдещите музикални педагози

В ТРЕТА ГЛАВА се представят и анализират резултатите от **събраната емпирична информация**. Изследването е съобразено и проведено чрез аргументираната във втора глава методика. Извеждат се **характеристика, особености, динамика и тенденции в развитието и формирането на художествено-изпълнителската култура** на студентите.

Резултатите, получени след използване на предложения нов подход за изследване на отношението на студентите към основни музикално-професионални дейности, потвърждават ефективността на модела: **0,897** за **коефициент на надеждност** – отличен резултат; **коефициент на валидност** на тестовата система – **0,746**, отличен резултат. Това показва: висока повторямост и устойчивост на резултатите от тестовете, при разпределението по критерии, което гарантира висока степен на надеждност; че разпределението по критерии съответства на измереното отношение към изследваните основни музикално-професионални дейности, т.е. потвърждава се високата степен на валидност на тестовата система.

Диагностичната процедура на изследването, основана на четирите теста, е насочена в **две направления**:

1. Установяване на **отношението** на изследваните студенти към определена музикална дейност в три нива – ниско, средно, високо; количествен и качествен анализ на самооценката на студентите.

2. Във връзка с обосноваването за целта на настоящото изследване нова методика, се извършва:

- **систематизиране** на въпросите/отговорите от тестовете в **три сфери** – когнитивна, мотивационно-ценностна, операционална;

- **систематизиране** на самоопределението на студентите в **три нива** (според три групи критерии и показатели), за всяка една от сферите;

- **количествена и качествена характеристика** на изследваните студенти, във връзка с обосноващите три сфери.

Данните от тези четири теста, по отношение на двете направления на изследването, включват:

- **резултати** за всеки един въпрос, от всеки тест, за I курс 2017 г., II курс 2017 г., IV курс 2019 г., IV курс 2020 г. и съответната степен на изразеност на отношение в три нива;

- **динамика** на отношението за I курс 2017 г. и IV курс 2020 г., и за II курс 2017 г. – IV курс 2019 г. (за всяка от дейностите в три нива);

- **обобщени резултати** за отношението на всички изследвани студенти, за всеки от тестовете;

- **ниво** на изразено отношение, за всяка от дейностите, на всеки курс и обобщено, според аргументираните три сфери – когнитивна, мотивационно-ценностна, операционална;

- **проследяване на динамиката** на самоопределение на студентите, по отношение на тези три сфери.

След **обобщаване** на всички резултати, от различните гледни точки, към различните **музикално-професионални дейности**, могат да се направят следните изводи:

1. Изследваните студенти от специалност „Педагогика на обучението по музика” към Шуменския университет „Епископ Константин Преславски” имат цялостно положително отношение към четирите основни професионални дейности – музикално-изпълнителска, музикално-педагогическа, музиковедческа, диригентска. Преобладаващи са средното и високо ниво, а 22 % от студентите имат общо ниско ниво на насоченост и готовност за работа в тези дейности.

Дейност \ Ниво	Ниско ниво	Средно ниво	Високо ниво
	Музикално-изпълнителска дейност	12 %	51 %
Музикално-педагогическа дейност	15 %	57 %	27 %
Музиковедческа дейност	38 %	51 %	11 %
Диригентска дейност	22 %	55 %	24 %
Σ	22 %	53 %	25 %

Таблица № 4: Степен на изразеност на общото отношение към четири основни музикално-професионални дейности на всички изследвани студенти

2. Резултатите според аргументираните критерии, показатели и нива в три сфери са представени в *Таблица № 4*.

	Високо ниво					Средно ниво					Ниско ниво				
	И	МП	М	Д	Σ	И	МП	М	Д	Σ	И	МП	М	Д	Σ
К	27	24	15	36	26	50	57	46	45	50	23	19	39	20	25
МЦ	30	61	9	78	45	44	24	51	17	34	26	16	41	5	22
О	29	6	3	12	13	49	29	37	55	43	22	65	60	34	45

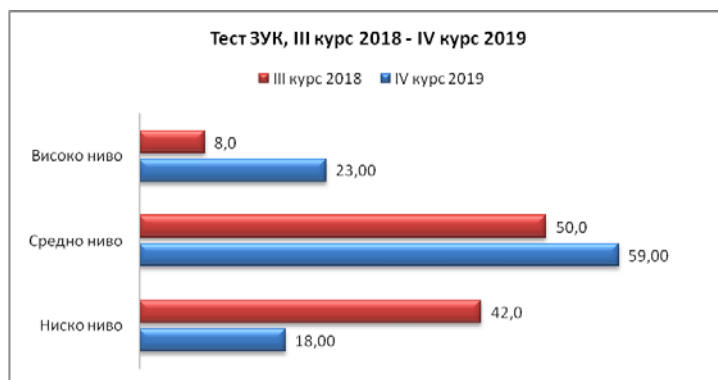
Таблица № 5: Обобщени данни за отношението на студентите към основните музикално-професионални дейности според трите критерия

Легенда: К – когнитивно сфера; МЦ – мотивационно-ценностна сфера; О – операционална сфера; И – изпълнителска дейност; МП – музикално-педагогическа дейност; М – музиковедческа дейност; Д – диригентска дейност; Σ – средни стойности

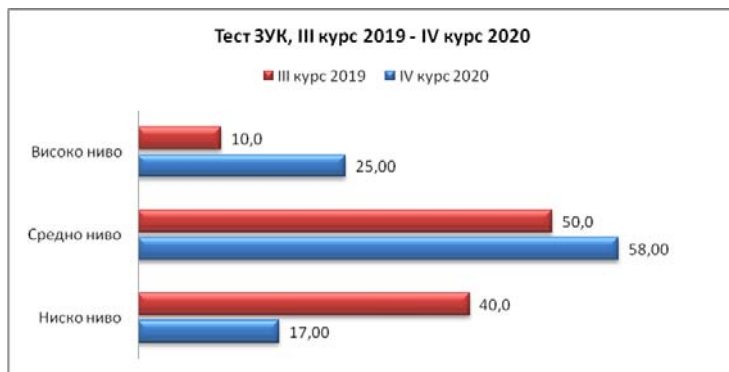
Анализът на данните в таблицата показва, че според аргументираните критерии и показатели в три основни сфери

преобладават стойности за високо и средно ниво по отношение на когнитивната и мотивационно-ценностната сфера. При операционалната сфера се откроява средната стойност за ниско ниво. Това означава, че изследваните студенти имат знания и мотивация, но не знаят как да действат, как да се развиват и усъвършенстват, как да бъдат по-успешни в тези професионални музикални дейности, които са компоненти на художествено-изпълнителската култура и на компетентностния модел на бъдещите музикални педагози.

По отношение на **нивото на формиране на знания, умения, компетентности** повечето изследвани студенти показват добри резултати. В края на своето обучение (IV курс) повече от половината имат много добри стойности за средно ниво на формирани знания, умения, компетентности, а около 1/4 са с високи стойности. Положителна е и тенденцията по отношение на ниските нива, където се наблюдава спад в сравнение с III курс (Фигури 3 и 4).

Фиг. № 3: Динамика на процеса на формиране на знания, умения и компетентности на студентите от III и IV курс

Фиг. № 4: Динамика на процеса на формиране на знания, умения и компетентности на студентите от III и IV курс

Тези данни показват, че преобладават студентите, които в процеса на обучение са проявили положително отношение към този етап от своето образование, осъзнали са необходимостта и важността от развитието и формирането на знания, умения и компетентности за своята бъдеща професия. Това отношение (насоченост) и резултати на студентите са предпоставка (основа) за развитие и усъвършенстване, както на изпълнителската култура, така и на педагогическия компонент в работата им на бъдещи учители по музика.

При провеждане на анкетата за самооценка **на личностни и професионални качества, свързани с изпълнителската култура** на изследваните студенти – бъдещи музикални педагози, се установява:

47.5 % от студентите са с неадекватна занижена самооценка;

42.5 % - са с адекватна самооценка;

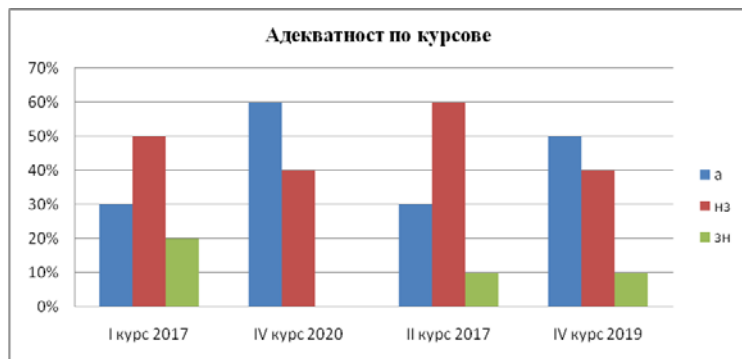
10 % от изследваните са заявили неадекватна завишена самооценка.

Така представените резултатие показват, че почти половината от изследваните студенти се стремят:

- към личностно и професионално развитие, усъвършенстване и постигане на желания оптимален резултат (касаещи преди всичко изпълнителската дейност и компетентност);

- към изграждане и развитие на самостоятелност, самоувереност, правилна преценка за себе си, необходими за развитието на изпълнителската култура на бъдещите професионалисти – музикални педагози.

Това се потвърждава и от данните във *Фигура № 5*, където проследяването на динамиката на развитие на самооценката на студентите показва положителни тенденции – нарастване на адекватните и намаляване на неадекватните занижени самооценки.

Фиг. № 5: Динамика на самооценката на студентите от I, II, IV курс 2019 и IV курс 2020 г.

ОБОБЩЕНИЯ И ИЗВОДИ

В резултат на проведения експеримент се идентифицират и аргументират **три степени на формирана художествено-изпълнителска култура на студентите**: висока степен, средна степен, ниска степен. **Основни критерии** за всяка от степените, характеризиращи бъдещи учители по музика, са: степен на готовност и общо отношение към определена музикално-професионална дейност; характеристика на изследваните студенти според обосноваваните три критерия; степен на формираните знания, умения, компетентности във връзка с дисциплините от музикално-педагогическия цикъл; характеристика на самооценката на личностни и професионални качества, свързани с изпълнителската култура; ниво на успеваемост.

Характеристиките на изведените степени на формирана художествено-изпълнителска култура според така посочените критерии са следните:

1. **Висока степен на формирана ИК** – преобладаващи високи и средни общи нива на отношение към различните професионални дейности, преобладаващи високи нива според аргументираните три сфери (когнитивна, мотивационно-ценностна, операционална); преобладаващи високи и средни степени на формираните знания, умения, компетентности във връзка с дисциплините от музикално-педагогическия цикъл; преобладаваща адекватна самооценка във връзка с личностни и професионални качества, свързани с изпълнителската култура; висока успеваемост от изпити (отличен и много добър успех).

2. **Средна степен на формирана ИК** – общо средно ниво по отношение на различните професионални дейности и преобладаващи средни нива според аргументираните три сфери (когнитивна, мотивационно-ценностна, операционална);

преобладаваща средна степен на формирани знания, умения, компетентности във връзка с дисциплините от музикално-педагогическия цикъл; преобладаващи неадекватни занижени самооценки във връзка с личностни и професионални качества, свързани с изпълнителската култура; добра успеваемост от изпити (много добър и добър успех).

3. Ниска степен на формирана ИК – общо ниско ниво на отношение към различните професионални дейности и преобладаващи ниски нива според аргументираните три сфери (когнитивна, мотивационно-ценностна, операционална); преобладаваща ниска степен на формирани знания, умения, компетентности във връзка с дисциплините от музикално-педагогическия цикъл; преобладаващи неадекватни завишени самооценки във връзка с личностни и професионални качества, свързани с изпълнителската култура; сравнително добра и средна успеваемост от изпити (добър и среден успех).

Според така установените степени на формирана художествено-изпълнителска култура, се извежда общият типологичен профил на изследваните студенти – бъдещи музикални педагози. Установява се, че изследваните студенти имат **изразена средна степен на развита и формирана художествено-изпълнителска култура.**

Обобщението на всички резултати от дисертационното изследване са представени в *Таблица № 6*:

	Компонент на ИК	Степен на изразеност			
		Общо отношение	К	МЦ	О
1	Музикално-професионални дейности				
	МИ	С	С	С	С
	МП	С	С	В	Н
	М	С	С	С	Н

	Д	С	С	В	С
2	Формирани ЗУК	С			
3	Самооценка на личностни и професионални качества, свързани с изпълнителската култура	Преобладава неадекватна занижена самооценка			
4	Успеваемост	Много добро ниво			

Таблица № 6: Обобщен резултат от изследването на изпълнителската култура на студентите – бъдещи учители по музика

Легенда:

1. МИ – музикално-изпълнителска дейност; МП – музикално педагогическа дейност; М – музиковедческа дейност; Д – диригентска дейност;
2. К – когнитивен критерий; МЦ – мотивационно-ценностен критерий; О – операционален критерий;
3. В – високо ниво; С – средно ниво; Н – ниско ниво.

Всичко изложено дава основание да се твърди, че извършеното изследване в настоящия труд, във връзка с постигане на целта и задачите, **потвърждава издигнатата хипотеза:**

✓ Разкриването на специфичните особености, характеристика и установяване нивото на формирана художествено-изпълнителска култура определя нейното значимо място в образователния процес на бъдещите учители по музика;

✓ Извеждането на структурата на художествено-изпълнителската култура, разкриването на нейната специфика и компоненти, анализът на нейните специфични характеристики и

нива установяват оптималните условия за нейното формиране у студентите по време на музикално-образователния процес;

✓ Това посочва пътя, методите, формите на работа за тяхното коригиране и усъвършенстване в процеса на образованието.

В настоящия дисертационен труд се разкриват, аргументират и апробират теоретичния и методологичен модел във връзка с изследването на художествено-изпълнителската култура на бъдещите учители по музика, представят се и се анализират получените резултати. В резултат на това се представят следните **нови моменти**, носещи теоретична и практико-приложна значимост:

I. Изводи с теоретичен характер и значимост

1. Утвърждава се научно обоснованото разбиране за значимостта на художествено-изпълнителската култура в цялостния образователен процес на подготовка на бъдещите музикални педагози. Извеждат се **характеристиките, структурата, компонентите, условията за формиране** на художествено-изпълнителската култура.

2. **Извеждат се и се аргументират основни компоненти** в структурата на художествено-изпълнителската култура, които **се изследват**: професионални знания, умения, компетентности; отношение, мотивация за изпълнителска дейност; самооценка на собствената дейност.

3. Емпиричното изследване на художествено-изпълнителската култура в настоящия труд се реализира чрез **оригинален функционален модел**, включващ **единна авторска методика**.

4. Предлага се и се апробира **нов подход** (нова методика) за изследването на отношението на студентите към музикално-професионални дейности: систематизиране на въпросите и

отговорите, качествена интерпретация на въпросите от тестовите според три сфери – когнитивна, мотивационно-ценностна, операционална; определяне на съответни критерии, показатели и нива; количествена и качествена характеристика на изследваните студенти (всичко това липсва в оригиналните тестове и методика).

5. В резултат на изследването се **разграничават и обосновават три основни степени** на формирана художествено-изпълнителска култура и съответните им характеристики, основани на: преобладаваща степен на готовност и отношение към определена музикално-професионална дейност, преобладаващи нива според аргументираните три сфери; степен на формираните знания, умения, компетентности, във връзка с дисциплините от музикално-педагогическия цикъл; преобладаващ вид самооценка на личностни и професионални качества, свързани с изпълнителската култура; степен на успеваемост.

II. Изводи с практико-приложен характер и значимост

1. Всяка констатирана информация, получена в резултат от настоящото изследване, свързана с процеса на развитие и формиране на художествено-изпълнителската култура на студентите, всяка установена специфика и динамика на този процес, е **основа** и отправна точка за **бъдеща целенасочена работа**.

2. Това дава възможност да се посочат **практически проблеми**, разрешаването на които е свързано с **ползването на резултатите** при търсене и намиране на ефективни начини за формиране на високо ниво на художествено-изпълнителска култура:

✓ Оптимизиране на съдържанието на учебните програми и тяхното насочване към изграждане на бъдещи учители по музика с високо ниво на формирана художествено-изпълнителска култура;

✓ Различни форми и методи на работа за създаване на положително отношение към формирането на художествено-изпълнителска култура, за пълноценното осъзнаване на значимостта на всеки един от компонентите на художествено-изпълнителската култура в бъдещата професионална дейност, както и разбиране на цялостния художествено-изпълнителски процес;

✓ Подобряване на когнитивността по отношение на елементите на художествено-изпълнителската култура, създаване на условия за повишаване на мотивацията и утвърждаване на ценностната система; прилагане на различни форми на работа за повишаване на операционалността и активността;

✓ Ориентиране на съдържанието на всяка от дисциплините към формирането на художествено-изпълнителска култура;

✓ Целенасочена работа за създаване на способности за самостоятелност – самооценка, саморазвитие, самореализация, самоусъвършенстване.

3. Във връзка с прилагането на предложени **нов подход** за изследване на отношение към четири основни музикално-педагогически дейности се **изготви тезаурус на дескрипторите**. Той съдържа категории и понятия, свързани с всяка от трите сфери, улеснява провеждането на експерименталния етап от изследването и може да послужи като модел при реализиране на изследвания от подобен тип и друг аспект.

4. Разработеният модел и апробираната методика за изследване на художествено-изпълнителската култура на студентите – бъдещи учители по музика, **осигурява**

информация, която може да се **приложи** за подобряване ефективността на работа, свързана не само с изграждане на висока степен на формирана художествено-изпълнителска култура, но и за цялостното развитие на бъдещите професионалисти.

5. Апробираната методика в настоящия труд може да се **използва при изследване** и на други студенти, във връзка с други елементи от съдържанието на учебния план на специалност „Педагогика на обучението по музика”.

ПУБЛИКАЦИИ

по темата на дисертационния труд

За изпълнителската култура на бъдещия учител по музика. // Годишник на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски”, том XXI Д. Ш., УИ „Епископ Константин Преславски”, 2017, с. 23-29. ISSN 1314-6769.

Образователният потенциал на музикалното изкуство за формиране на музикално-теоретична компетентност у бъдещите учители по музика. // VII Международна научна конференция „Техника. Технологии. Образование. Сигурност. 2019”, том 2 (International scientific conference Engineering. Technologies. Education. Security, Volume II). В.Т, 2019, с. 176-178. ISSN 2535-0315 (print) ISSN 2535-0323 (online).

За същността на музикалното изкуство – исторически поглед и съвременна концепция. // Годишник на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски”, том XXXIII Д. Ш., УИ „Епископ Константин Преславски”, 2019, с. 90-96. ISSN 1314 – 6769.